ALEGOREZA BIBLICĂ ÎNTRE LEGITIMARE ŞI CONTESTARE

PROF. DR. MIHAELA PARASCHIV
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi
mihaelaparaschiv_clasice@yahoo.com

Résumé: L'exégèse biblique, qui, d'une certaine manière, emprunte tant à l' exégèse d'Homère et des mythes grecs, a été chez les Pères, tour à tour, validée ou contestée, selon leur opinion sur l'allégorie comme procédé d'interprétation. Les plus honnêtes d'entre eux ont reconnu leur dette sur ce point à l'égard des commentateurs d' Homère, en légitimant ce mode de lecture appliqué aux récits bibliques; la réticence de certains Pères à l'égard de l' exégèse allégorique des textes bibliques s'explique par leur souci de préserver l'historicité du texte sainte que l'abuse de l'allégorie risquait le réduire au statut de 'fable' du mythe grec. Dans cet article nous essayons de présenter brièvement les opinions des Pères sur l'exégèse allégorique.
Mots-clés: l'allégorie, l'exégèse biblique, la typologie.

Deşi procedeul indicat de el era cunoscut şi folosit cu mult înainte, termenul *ἀλληγορία* apare în secolul I a.C., devenind, după informaţia lui Plutarh, un echivalent al precedentului *ὑπόνοια*[1], fără a-l scoate pe acesta cu totul din uz[2]. Sub aspect etimologic, sensul verbului *ἀγορεύειν* 'a vorbi în public' este inversat de elementul prefixal *ἀλλ-*(<*ἄλλος*, *η*, *ο* – altul), astfel că *ἀλληγορία* ajunge a desemna în tradiţia retorico-gramaticală modalitatea auctorială de a atribui simbolic unui termen o semnificaţie diferită de cea literală[3]. La fel ca *ὑπόνοια*, prin extensie semantică, *ἀλληγορία* va desemna şi actul interpretativ prin care sunt lămurite semnificaţiile ascunse ale unui text, astfel că, prin cele două accepţii ale sale, termenul făcea referire fie la modul de emitere a mesajului, fie la modalitatea lui de receptare; se poate vorbi, prin urmare, de o *alegorie expresivă* sau *stilistică* şi de o

[1] PLUTARH, *Moralia*, 4, 19 E, în Plutarque, *Oeuvres morales*, VII, 1, Text et trad. Jean Dumortier, Les Belles Lettres, Paris, 1975: *ταῖς πάλαι μέν ὑπονοίαις ἀλληγορίαις δὲ νῦν λεγομέναις* (*hyponoiai* sunt denumite acum *allegoriai*).

[2] *Vide* JULES PEPIN, *Mythe et allégorie. Les origines grecques et les contestations judéo-chrétiennes*, Paris, 1976, p. 85-92; F. MONTANARI, „Hyponoia e allegoria: piccole considerazioni preliminari", în *Studi offerti ad Anna Maria Quartiroli e Domenico Magnino*, Pavia, 1987, p. 11-19; M. SIMONETTI, „Ancora su allegoria e termini affini in alcuni scrittori greci", în *Anali di storia dell'esegesi*, 8/2 (1991), p. 373-375.

[3] *Vide* ANGUS FLETCHER, *Allegory: The Theory of a Symbolic Mode*, Itaca, Cornell U.P.,1964, p. 12; PAOLO CANETTIERI, *Dizionario di metrica e retorica*, Roma, 2009, s.v.: „*allegoria e una figura retorica per cui l'autore assegna ad un termine del discorso un significato nascosto, diverso da quello letterale*".

BDD-A19585 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:36 UTC)

alegorie interpretativă sau *exegetică*[4]. Ca practică exegetică, *ὑπόνοια* începe a fi folosită în secolul al VI-lea a.C. pentru comentarea lui Homer şi apărarea lui de atacurile celor ce-i reproşau turpitudinile atribuite zeilor; ea va fi contestată de Platon, Aristotel şi de şcoala alexandrină, dar va fi legitimată şi perpetuată de şcoala stoică, iar în antichitatea tîrzie de cea neoplatonică[5]. Theagenes din Rhegium, Anaxagoras, Krates din Malos, Pseudo-Heraklites, Plotin, Porphyrios au încercat să afle la Homer, sub forma mitului, o învăţătură profundă, o cugetare filosofică absconsă[6], din convingerea că Homer nu istoriseşte nimic indecent cu privire la zei, că nu se face vinovat de impietate. Contestarea cea mai vehementă a aplicării exegezei hyponoice la lectura ficţiunilor homerice îi este atribuită lui Platon, cunoscută fiind afirmaţia sa că povestirile homerice „interpretate sau nu prin hyponoiai" (*Republica*, II, 378e – *οὔτ'ἐν ὑπονοίαις πεποιημένας οὔτε ἄνευ ὑπονοιῶν*) sunt la fel de imorale. Platon contestă, prin urmare, legimitatea recursului la alegorie pentru a-l apăra pe Homer de impietate, cu toate că el însuşi devine un alegoret atunci cînd încearcă să atenueze sensul odios al unor povestiri sau să explice numele unor zei, cum o face în dialogurile *Timaios* şi *Kratylos*; în disertaţia a VI-a a comentariului la *Politeia* lui Platon, consacrată apărării lui Homer, Proclos susţine că acesta i-a inspirat lui Platon principiile artei mimetice şi ale speculaţiei filosofice, idee pe care o împărtăşea şi Pseudo-Longinus, care-l considera pe Platon „cel mai homeric dintre toţi scriitorii"[7]. Au existat şi după Platon contestatari ai abuzului de alegorie în comentarea lui Homer: gramaticii alexandrini au denunţat această manieră de a forţa textul homeric să spună altceva decît spune, practicînd ei înşişi o exegeză homerică cu caracter filologic, în virtutea principiului atribuit lui Aristarh din Samotrake că Homer trebuie explicat prin Homer[8].

În opinia lui Jean-Noël Guinot, este evidentă îndatorarea exegezei alegorice biblice faţă de cea homerică, întrucît Philon din Alexandria, a cărui influenţă asupra exegezei patristice a fost considerabilă, a cunoscut şi preluat modelul alegorezei greceşti, atribuind *Scripturilor* sensuri metafizice şi spirituale similare celor aflate de Plotin şi Porphyrios în poezia lui Homer şi în miturile greceşti[9]. În funcţie de apartenenţa lor la mediul alexandrin sau antiochian, părinţii greci ai Bisericii au

[4] J. WHITMAN, *Allegory. The dynamics of an ancient and medieval technique*, Cambridge, 1987, p. 1-11, distinge compoziţia alegorică de interpretarea alegorică.

[5] *Vide* PHILIP ROLLINSON, *Classical Theories of Allegory and Christian Culture*, Pittsburgh, 1981, p. XI; J. PEPIN, *op. cit.*, p. 97-101.

[6] *Cf.* F. BUFFIÈRE, *Les mythes d'Homere et la pensée grecque*, Paris, 1956, p. 596-616; J. TATE, „One the history of allegorism", în *Classical Quaterly*, 28 (1934), p. 105-114; P. GIANNANTONIO, „L'allegoria in Grecia e Roma", în *Vichiana*, 5 (1968), p. 3-40.

[7] PROCLUS, *Commentaire sur la République*, Trad. et notes par A. J. Festugière, T. I, Vrin-CNRS, Paris, 1970, p. 213; PSEUDO-LONGINUS, *Περὶ ὕψους*, XIII, 3, în LONGINUS, *On the sublime*, D. A. Russel (ed.); Oxford, 1964; JEAN-FRANÇOIS MATTEI, *Platon et le miroir du mythe*, Quadrige, Paris, 2002, p. 7-8.

[8] *Vide* J. PEPIN, *op. cit.*, p. 168-172.

[9] JEAN-NOËL GUINOT, „L'exégèse allégorique d'Homere et celle de la Bible sont-elles également légitimes?", în *Auctores nostri. Studi e testi di letteratura cristiana antica*, 2, Edipuglia, Bari, 2005, p.101.

BDD-A19585 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:36 UTC)

recurs mai mult sau mai puțin la exegeza alegorică, legitimînd-o sau contestînd-o; ei cunoșteau cele două tipuri de alegorie[10], expresivă şi interpretativă, şi, în funcție de ocurențele uneia sau alteia în opera lor, se poate deduce implicit şi cuantumul de aderență la cea din urmă, așa cum şi la părinții latini ai Bisericii se poate identifica o optică permisivă sau restrictivă în această privință. Comentatorii *Scripturii*, la fel ca cei ai lui Homer, s-au confruntat cu unele dificultăți şi aporii ce trebuiau rezolvate pentru păstrarea caracterului sacru al textului biblic. S-ar putea observa o anume corespondență, în acest sens, între *Προβλήματα Ὁμηρικά* a lui Pseudo-Heraklites, *Ὁμηρικὰ ζητήματα* a lui Porphyrios şi acele *Ἐρωτήσεις καὶ διαλύσεις* (*Quaestiones et responsiones*) ale părinților greci şi latini. Vom urmări pe scurt, în cele ce urmează, opiniile celor mai importanți dintre ei cu privire la alegoreza biblică.

La Philon din Alexandria, în cele aproape 50 de atestări ale termenului *ἀλληγορία* este prevalentă accepția de alegorie interpretativă, considerată fundamentală pentru înțelegerea textelor biblice[11]; el o acreditează afirmînd că în absența ei este imposibilă receptarea a ceea ce ți se înfățișează (*Legitimitas allegoriae* 3, 4: *εἰ δέ μὴ ἀλληγορήσειέ τις, ἀδύνατον παραδέξασθαι τὸ προκείμενον*) şi că unele tipuri de imagini biblice invită expres la o interpretare alegorică (*De opificio mundi*, 157: *δείγματα τύπων ἐπ᾽ἀλληγορίαν παρακαλοῦντα*), idee din care Ioan Chrysostomul va face condiția *sine qua non* a alegorezei biblice.

Clement din Alexandria privilegiază alegoria expresivă, evidențiind sistematic prezența ei în *Scripturi*, iar puținele sale referiri la alegoria interpretativă o vizează doar pe aceea a filosofilor păgîni (e.g. în *Στρωματεῖς 5, 8, 50* menționează interpretarea alegorică dată de pitagoreici cîinilor Persephonei ca fiind planete).

La Origenes există o incontestabilă preferință pentru alegoria interpretativă, a cărei legitimitate o fundamentează în lucrarea *Κατὰ Κέλσου*, mai cunoscută sub titlul latin *Contra Celsum*. Lucrarea este o replică tîrzie la atacurile filosofului grec Kelsos (lat. Celsus), care contesta creştinilor recursul la alegoreză, sub pretextul că textele *Scripturii* erau de o extremă simplitate, astfel că autorii lor nu pot fi bănuiți de intenția de a introduce semnificații ascunse, iar interpretarea practicată de unii autori creştini din şcoala alexandrină încearcă doar să mascheze caracterul imoral al povestirilor biblice (*Contra Celsum* 4, 49-50). Replicîndu-i lui Kelsos, Origenes critică, la rîndul său, lectura alegorică a miturilor grecești, care, în opinia sa, era o o încercare de a face respectabile istorisirile mitice şi de a justifica obscenitățile conținute în ele[12]. El insistă asupra istoricității povestirilor biblice, în contrast cu caracterul ficțional al celor mitice şi, în celebra sa *refutatio*, ține să-i argumenteze lui

[10] *Vide* M. MARIN, „Per una riscoperta dell'Ars Rhetorica antica", în *Rudiae*, 11 (1999), p. 177-184; PIETRO RESSA, „I cristiani e I due significati dell'allegoria antica", în *Auctores nostri. Studi e testi di letteraura cristiana antica*, 1, 2004, p. 149-168.

[11] *Vid*e M. SIMONETTI, *op. cit*., p. 365, nota 9.

[12] *Vide* M. FEDOU, „Christianisme et religions païennes dans la Contre Celse d'Origène", în *Théologie historique*, 81, Paris, 1988, p. 125-139.

BDD-A19585 © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:36 UTC)

Kelsos că alegoreza biblică este îndreptăţită de însuşi caracterul istoric al alegoriilor interpretate, în timp ce miturile greceşti, „în prezenţa sau în absenţa alegoriilor" (*εἴτ᾽ἐν ὑπονοίαις, εἴτε χωρὶς ὑπονοιῶν*) rămîn simple fabule. Un prim argument origenian este acela că păgînul Numenius, examinînd *Scripturile*, a constatat că sunt pline de semnificaţii alegorice care n-au fost introduse ulterior de comentatori, ci conţinute în ele *a principio* (*ibidem* 4, 51, 14-28); un alt argument, ce reiterează discreditarea platoniciană a miturilor homerice, este acela că, în pofida algorizării lor, miturile greceşti rămîn indecente, în timp ce în *Scriptură* nu există nimic ruşinos sau pervers (*ibidem* 7, 12, 12-15). Pledoaria origeniană pentru legitimitatea alegorezei biblice nu minimalizează importanţa acordată de autorul ei literei textului, astfel că Origenes poate fi considerat deopotrivă un alegorist şi un literalist[13]. Exegeţii din mediul antiochian îi vor reproşa totuşi lui Origenes şi emulilor săi introducerea propriilor cugetări (*λογισμοί*) în interpretarea textului biblic; atacurile acestor fideli adepţi ai interpretării istorico-literare a textelor sacre acreditează ideea că alegorizarea sistematică a *Scripturii* riscă să anuleze realitatea istorică a povestirilor biblice şi să le reducă la statutul ficţional al miturilor greceşti[14]. Ei preferă explicaţiei alegorice explicaţia tipologică sau figurativă (*τύπος*) care, păstrînd realitatea istorico-literară a textului, permite şi relevarea unui sens care o transcende[15]. În ce priveşte alegoria expresivă, Origenes îi recunoaşte prezenţa în textele profeţilor, făcînd trimitere la formula paulină *ἅ τινά ἐστιν ἀλληγορούμενα* (Gal. 4: 24).

Didymos cel Orb e convins de necesitatea alegorezei pentru corecta explicare a unor pasaje „conform legilor alegoriei" (*κατὰ νόμους ἀλληγορίας* care justifică prezenţa expresiilor figurate în textele sacre; el face referire şi la adversarii exegezei alegorice care numesc alegoriile fie „inepţii" (*μωρίαι*), fie „plăsmuiri" (*ἀναπλάσματα* – *Commentarium ad Psalmos* 38, 12, 279)[16].

La Basilius din Caesarea există doar trei ocurenţe ale binomului exegetic *ἀλληγορία* – *ἀλληγορέω*, una cu referire la alegoria expresivă, într-o lucrare scrisă la începutul activităţii sale (*Contra Eunomium* 1, 14, databilă în 363-364) şi două cu referire la alegoria interpretativă aplicată textelor sacre, metodă cu care nu era de acord (*Homelia in Hexameron* 3, 9, şi 9, 1, scrisă în ultimii ani de viaţă, 377-378). Basilius precizează că e informat asupra regulilor alegoriei (*νόμους*

[13] *Vide* JEAN-.NOËL GUINOT, *op. cit*., p. 107, nota 107; ADRIAN MURARU, „Origen, un faimos literalist", în Studiul introductiv la *Origen. Omilii*, *comentarii şi adnotări la Geneză*, Ed. bilingvă, Iaşi, Polirom, 2006, p. 97.

[14] *Vide* JEAN-NOËL GUINOT, „L'exégétique d'Antioche et ses relations avec Origène", în *Origeniana Octava*, Vol. II, Éd. L. Perrone, Leuven, 2003, p. 1149-1166.

[15] *Vide* H. DE LUBAC, „Typologie et allégorisme", în *Revue des Sciences Religieuses*, 34 (1947), p. 180-226; JEAN-NOEL GUINOT, „La typologie comme système herméneutique", în *Cahiers de Biblia Patristica*, 2, Strasbourg,1989, p. 1-34; H. CROUZEL, „La distinction de la 'typologie' et de l' 'allégorie'", în *Bulletin de Litterature Ecclésiastique*, 65 (1964), p. 161-174.

[16] *Vide* J. TIGCHELER, „*Didyme l'Aveugle et l'exégese allégorique*", în *Graecitas Christianorum Primaeva*, 6, Nijmegen, 1977, p. 118-130.

BDD-A19585 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:36 UTC)

ἀλληγορίας), pe care le-a aflat în scrierile celor ce nu acceptă „semnifica□iile comune" ale *Scripturii* (*τὰς κοινὰς ἐννοίας*) şi care „au dat fuga la alegorii" (*εἰς ἀλληγορίας κατέφυγον*) interpretînd vorbele şi distorsionîndu-le, la fel cum procedează interpreţii de vise; în încheierea ultimei omilii hexameronale (9, 1), contestînd recursul la interpretări personale cu pretenţii exegetice, Basilius recomandă ferm ca vorbele *Scripturii* să fie înţelese aşa cum au fost scrise (*νοείσθω τοίνυν ὡς γέγραπται*). Mult mai numeroase sunt la episcopul din Caesarea ocurenţele termenului *ὑπόνοια*: comentînd Gen. 1: 2, el avertizează că enunţul „Întuneric era deasupra abisului" oferă unor interpreţi pretext pentru fabule (*μύθων*) şi invenţii, după propriile lor interpretări conjecturale (*ὑπονοίας*), care alterează vorbele sacre; aceşti interpreţi (nenumiţi) explicau, în tradiţie origeniană „întunericul" ca reprezentînd puterile malefice sau răul în sine (diavolul), diametral opus principiului binelui, reprezentat de Dumnezeu; stigmatizînd atari interpretări, predicatorul încheie cu exhortaţia: „Să trecem sub tăcere pe moment orice interpretare figurată sau alegorică (*τροπικὴν καὶ δι' ὑπονοίας ἐξήγησιν*) şi să acceptăm noţiunea de „întuneric" cu acel firesc străin de interpretări elaborate, în conformitate cu intenţia *Scripturii*"[17]. M. Simonetti e de părere că expresia basiliană „pe moment" (*ἔν γε τῷ παρόντι*) nu trebuie înţeleasă ca o respingere categorică a oricărei interpretări alegorice, ci doar ca una circumstanţială, ţinînd de o anume oportunitate pastorală[18].

Tot trei ocurenţe ale termenului *ἀλληγορία* apar şi la Grigore de Nazianz, toate din perspectivă critică, întrucît el susţine necesitatea unei exprimări clare, fără echivocuri expresive de tip alegoric (*Epistula* 116, 2); în polemica cu împăratul Iulian, Nazianzeanul atacă interpretările alegorice ale miturilor păgîne[19].

Grigore de Nissa se referă doar la alegoria interpretativă, garantată, în opinia sa, de însuşi apostolul Pavel, care a admis interpretarea alegorică a povestirilor biblice, considerînd că nu le ştirbeşte veridicitatea (*Contra Eunomium* 2, 85); el aminteşte interpretarea alegorică a personajului Agar, propusă de Pavel (Gal. 4:25) şi propune el însuşi interpretarea alegorică a figurilor lui Laban şi Iacob, identificate cu diavolul şi cu Hristos (Fac. 30: 32-37).

La Ioan Hrisostomul apar doar cîteva ocurenţe ale termenului în discuţie, căruia i se dă o explicaţie funcţională şi etimologică, conform cu percepţia proprie asupra acestuia: „această povestire nu face să se înţeleagă doar ceea ce se arată, ci face cunoscute şi altele, de aceea se numeşte alegorie" (*In Galateos* 4, 3: *ἡ μέν ἱστορία αὕτη οὐ τοῦτο μόνον παραδελοῖ, ὅπερ φαίνεται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα*

[17] *Homelia in Hexameron* 2, 4-5; *vide* MARIO GIRARDI, „Basilio di Cesarea interprete della Scrittura. Lesico, principi ermeneutici, prassi", în *Quaderno di* «*Vetera Christianorum*», 26, Bari, 1998, p. 23-25.

[18] M. SIMONETTI, „Lettera e/o allegoria. Un contributo alla storia dell'esegesi patristica", în *Studia Ephemeridis* «*Augustinianum*», 23, Roma, 1985, p. 144, nota 134.

[19] *Vide* K. DEMOEN, „Pagan and biblica exempla in Gregory Nazianzen. A Study in rhetoric and hermeneutics", în *Corpus Christianorum. Lingua Patruum*, 2, Turnhoult, 1996, p. 265-267.

BDD-A19585 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:36 UTC)

ἀναγορεύει, διὸ καὶ ἀλληγορία κέκληται). Bun cunoscător al termenilor exegetici, el insistă asupra necesităţii de a se deosebi *ἀλληγορία* de *τύπος*, fiind convins că apostolul Pavel în Gal. 4: 24 s-a referit, de fapt, la exegeza figurativă (*τύπος*). Ioan Hrisostomul critică alegoreza divinităţilor păgîne, dar e de părere că acest tip de interpretare, aplicat cărţilor sacre, poate contribui la desluşirea profundului lor înţeles, cu condiţia respectării următoarei norme: atunci cînd *Scriptura* exprimă o alegorie, indică ea însăşi şi interpretarea ei, astfel că tendinţa spre alegoreză nu trebuie să depăşească o anume măsură, pentru a nu-şi anula legitimitatea (*Commentarium ad Isaiam* 5, 3, 5).

În mediul roman, Tertullianus a introdus cel dintîi conceptul de 'alegorie' şi a creat cîţiva termeni derivaţi, precum adjectivul *allegoricus* (adaptare a grecescului *ἀλληγορικός*), verbul *allegorizare* şi adverbul *allegorice* (adaptare a grecescului *ἀλληγορικῶς*), preluaţi ulterior şi de alţi autori creştini latini (Arnobius, Augustinus, Hieronymus). Pentru alegorie ca modalitate exegetică, Tertulian foloseşte expresiile *allegorica interpretatio* (*Adversus Marcionem* 3, 24, 2) şi *allegorica argumentatio* (*Adversus nationes* 2, 12, 17)[20]. El cunoştea interpretarea alegorică a faptelor reprobabile atribuite de Homer zeilor, dar considera incompatibile cu firea divină astfel de întîmplări, fiind de părere că „aceste lucruri, la oameni foarte pioşi, nu trebuiau spuse dacă erau adevărate, nici plăsmuite dacă nu s-au petrecut aievea" (*Apologeticum*, XIV, 6 - *Haec neque vera prodi neque falsa confingi, apud religiosissimis oportebat*).

Arnobius de Sicca furnizează explicaţii interesante cu privire la uzul celor două sensuri ale alegoriei în spaţiul creştinismului latin. Într-un fragment din *Adversus nationes*, apologetul african tratează problema interpretării alegorice a miturilor păgîne, pe care o combate cu o largă paletă de argumente, luînd în derîdere pretenţiile păgînilor de a le da o explicaţie sigură (*Adversus nationes* 5, 34, 1).

Ambrogius citează în traducere latină formula paulina *ἅ τινά ἐστιν ἀλληγορούμενα* (*quae sunt per allegoriam dicta - In Lucam* 3, 28); referindu-se la alegoria interpretativă, el foloseşte sintagma *per allegoriam* atunci cînd respinge interpretarea dată de unii exegeţi smochinului ca reprezentare a răutăţii şi necinstei, în locul celei a sinagogii, dată de el (*In Lucam* 7, 172: *nonulli tamen ficum istam per allegoriam non synagogae sed malitiae et improbitatis figuram putant*)[21].

La Augustinus, în cele mai bine de 100 de ocurenţe ale termenului *allegoria* şi ale derivaţilor săi, e vorba cu precădere de alegoria expresivă, fapt explicat de Pietro Ressa prin intenţia lui Augustin de a elabora o doctrină retorică, în care

[20] *Vide* T. P. O'MALLEY, „Tertullian and the Bible. Language – imagery – exegesis", în *Latinitas Christianorum Primaeva*, 21, Utrecht, 1967, p. 141-166; P. SINISCALCO, „Appunti sulla terminologia esegetica di Tertulliano", în *La terminologia esegetica nell' antichità*, Bari, 1987 (*Quader ni di Vetera Christianorum*, 20), p. 103-122.

[21] *Vide* L. F. PIZZOLATO, „La dottrina esegetica di Sant'Ambrogio", în *Studia patristica Mediolanensia*, 9, Milano, 1978, p. 240-241.

BDD-A19585 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:36 UTC)

conceptele păgîne să se îmbine cu cele creştine[22]. Convingerea lui Augustin e aceea că vorbele Scripturii exprimă, alături de sensuri proprii, şi unele *allegoricae significationes*, care constituie punctul de plecare al unei interpretări mai profunde, numită de el, cu disponibilitatea cunoscută de a produce expresii sinonimice, *allegorica locutio*, *allegorica narratio*, *allegorica lectio* şi *allegoricus sermo*. În general, atestările conceptului de alegorie, cu sensul de interpretare a textului, sunt sporadice la Augustin, precauţia autorului african datorîndu-se, în opinia lui M. Simonetti[23], amintirii polemicilor din mediul exegetic oriental.

Hieronymus se pronunţă pentru apartenenţa alegoriei la patrimoniul terminologic retorico-gramatical, indicînd studierea ei în şcoală alături de alţi tropi. El se referă în mai multe rînduri la alegoria interpretativă, dovedind cunoaşterea practicării ei de către Origenes şi emulii acestuia, pe care îi numeşte *allegorici interpretes* (*Commentarium ad Zachariam*, *Prologus*). În *In Galateos* (2, 4, 24), Hieronim menţionează cunoaşterea de către apostolul Pavel a alegoriei din literatura profană şi folosirea ei cu cele două sensuri: *evidens est Paulum non ignorasse litteras saeculares et quam hic allegoriam dixit, alibi vocasse intellegentiam spiritalem.* Preferinţa lui Hieronim pentru alegoreză poate fi motivată de cunoaşterea scrierilor origeniene şi de frecventarea unor profesori precum Didymos cel Orb, Apollinarios din Laodiceea şi Grigore de Nazianz[24].

În concluzie, părinţii Bisericii nu contestă, în principiu, validitatea alegoriei ca modalitate interpretativă, dar sunt împotriva aplicării ei în interpretarea povestirilor mitice, atemporale şi lipsite de orice fundament istoric. Grija lor extremă de a-i prezerva textului sacru istoricitatea explică reticenţa unora dintre ei, mai ales din mediul antiochian, faţă de alegoreză, mai exact faţă de folosirea ei abuzivă, ce riscă să reducă istoria sacră la statutul de fabulă.

O adevărată piatră de încercare a fost pentru adepţii alegorezei interpretarea acelui „récit gênant", cum numea Guinot istoria lui Lot, fiind de părere că felul în care părinţii Bisericii au interpretat-o, fără a-i nega realitatea, dă măsura distanţei ce separă exegeza biblică de exegeza mitică[25]. Philon din Alexandria revine de mai multe ori asupra acestui episod, făcînd din el o lectură integral alegorică, care îi anulează şi orice realitate; ceea ce e blamabil, în opinia lui Philon, nu e atît incestul, cît faptul că cele două fiice ale lui Raţiunii (= Lot), întrupînd Deliberarea şi Consimţămîntul, au vrut să obţină ceea ce nu poate acorda decît Dumnezeu, să uzurpe o putere care e doar a lui (*De posteritate Caini* 175-177). Origenes, în *Contra Celsum*, admite că povestirea lui Lot, pe care Celsus o considera „mai abominabilă decît crimele lui Thyestes", nu concordă cu morala creştină, dar, în disputa sa cu

[22] *Vide* P. RESSA, *op. cit.*, p. 162; M. MARIN, „Allegoria in Agostino", în *La terminologia esegetica nell'antichità*, p. 135-161.
[23] M. SIMONETTI, *Lettera e/o allegoria*, p. 340-341, nota 404.
[24] *Vide* P. RESSA, *op. cit.*, p. 165.
[25] J. N. GUINOT, *La typologie comme système herméneutique*, *op. cit.,* p. 114.

BDD-A19585 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:36 UTC)

acest contestatar al alegorezei, renunţă să-i comenteze semnificaţia alegorică, cum o va face în *Omilia a 5-a* din comentariul său la *Geneză*. Aici, Lot este reprezentarea Legii (*Homiliae in Genesim* 5, 5 – *Nos autem ut sentire possumus*, *Lot figuram ponimus legis*), soţia sa e asemuită poporului evreu ieşit din robia egipteană, iar cele două fiice, Oolla şi Ooliba, reprezintă Iudeea şi Samaria; la încheierea acestei alegoreze, Origenes recunoaşte existenţa altor interpretări, conform cărora Lot îl reprezintă pe Dumnezeu, iar fiicele lui, cele două testamente. Semnificativ e şi felul in care Ioan Hrisostomul şi Theodoret din Cyr s-au referit la această istorie, unul în *Homiliae in Genesim* 44, altul în *Quaestiones in Genesim* 71-72; ambii sunt de părere că această legendă nu comportă nici o semnificaţie alegorică şi invită la lectura ei pioasă, întrucît este unul dintre exemplele acelor „misterioase economii divine" (*μυστικαὶ οἰκονομίαι*), pe care, chiar dacă nu le înţelegem, trebuie să le respectăm, căci sunt spre binele şi folosul nostru.

Bibliografie

BUFFIÈRE, F., *Les mythes d'Homere et la pensée grecque*, Les Belles Lettres, Paris, 1956.

CANETTIERI, PAOLO, *Dizionario di metrica e retorica*, Roma, 2009.

CROUZEL, H., „La distinction de la 'typologie' et de l' 'allégorie' ", în *Bulletin de Litterature Ecclésiastique*, 65 (1964), p. 161-174.

DEMOEN K., „Pagan and biblica exempla in Gregory Nazianzen. A Study in rhetoric and hermeneutics", în *Corpus Christianorum. Lingua Patruum*, 2, Turnhoult, 1996, p. 265-267.

FEDOU, M., „Christianisme et religions païennes dans la Contre Celse d'Origène", în *Théologie historique*, 81, Paris, 1988, p. 125-139.

FLETCHER, ANGUS, *Allegory*: *The Theory of a Symbolic Mode*, Cornell U. P., Itaca, 1964.

GIANNANTONIO, P., „L'allegoria in Grecia e Roma", în *Vichiana*, 5 (1968), p. 3-40.

GIRARDI, MARIO, „Basilio di Cesarea interprete della Scrittura. Lesico, principi ermeneutici, prassi", în *Quaderno di «Vetera Christianorum»*, 26, Bari, 1998, p. 23-25.

GUINOT, JEAN-NOËL, „L'exégèse allégorique d'Homere et celle de la Bible sont-elles également légitimes?", în *Auctores nostri. Studi e testi di letteratura cristiana antica*, 2, Edipuglia, Bari, 2005.

GUINOT, JEAN-NOËL, „L'éxégétique d'Antioche et ses relations avec Origène", în *Origeniana Octava*, Vol. II, Éd. L. Perrone, Leuven, 2003, p. 1149-1166.

GUINOT, JEAN-NOEL, „La typologie comme système herméneutique", .în *Cahiers de Biblia Patristica*, 2, Strasbourg, 1989, p. 1-34.

LONGINUS, *On the sublime*, D. A. Russel (ed.), Oxford, 1964.

LUBAC, H. DE, „Typologie et allégorisme", în *Revue des Sciences Religieuses*, 34 (1947), p. 180-226.

BDD-A19585 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:36 UTC)

MARIN, M., „Per una riscoperta dell'Ars Rhetorica antica", în *Rudiae*, 11 (1999), p. 177-184.
MARIN, M., „Allegoria in Agostino", în *La terminologia esegetica nell'antichità. Atti del primo Seminario di antichità cristiane*, Bari, 25 ottobre 1984, Edipuglia, Bari, 1987, p. 135-161.
MATTEI, JEAN-FRANÇOIS *Platon et le miroir du mythe*, Quadrige, Paris, 2002.
MONTANARI, F., „Hyponoia e allegoria: piccole considerazioni preliminari", în *Studi offerti ad Anna Maria Quartiroli e Domenico Magnino*, Pavia, 1987, p. 11-19.
MURARU, ADRIAN, „Origen, un faimos literalist", în studiul introductiv la *Origen. Omilii, comentarii şi adnotări la Geneză*, Ed. bilingvă, Iaşi, Polirom, 2006.
O'MALLEY, T. P., „Tertullian and the Bible. Language – imagery – exegesis", în *Latinitas Christianorum Primaeva*, 21, Utrecht, 1967, p. 141-166.
PEPIN, JULES, *Mythe et allégorie. Les origines grecques et les contestations judéo-chrétiennes*, Institut des Études augustiniennes, Paris, 1976.
PIZZOLATO, L. F., „La dottrina esegetica di Sant'Ambrogio", în *Studia patristica Mediolanensia*, 9, Milano, 1978, p. 240-241.
PLUTARH, *Moralia*, în PLUTARQUE, *Oeuvres morales*, VII, 1, Text et trad. Jean Dumortier, Les Belles Lettres, Paris, 1975
PROCLOS, *Commentaire sur la République*, Trad. et notes par A. J. Festugière, T. I, Paris, 1970.
RESSA, PIETRO, „I cristiani e I due significati dell'allegoria antica", în *Auctores nostri. Studi e testi di letteraura cristiana antica*, 1, 2004, p. 149-168.
ROLLINSON, PHILIP, *Classical Theories of Allegory and Christian Culture*, Duquesne University Press Pittsburgh, 1981.
SIMONETTI, M., „Ancora su allegoria e termini affini in alcuni scrittori greci", în *Anali di storia dell'esegesi*, 8/2 (1991), p. 373-375.
SIMONETTI, M., „Lettera e/o allegoria. Un contributo alla storia dell'esegesi patristica", în *Studia Ephemeridis «Augustinianum»*, 23, Roma, 1985.
SINISCALCO, P., „Appunti sulla terminologia esegetica di Tertulliano", în *La terminologia esegetica nell' antichità*, Bari, 1987 (*Quader ni di Vetera Christianorum*, 20), p. 103-122.
TATE, J., „One the history of allegorism", în *Classical Quaterly*, 28 (1934), p. 105-114.
TIGCHELER, J., „*Didyme l'Aveugle et l'exégese allégorique*", în *Graecitas Christianorum Primaeva*, 6, Nijmegen, 1977, p. 118-130.
WHITMAN, J., *Allegory. The dynamics of an ancient and medieval technique*, Cambridge M.A., Harvard University Press, 1987.

BDD-A19585 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:36 UTC)